

TWEE GEDICHTEN VAN ERASMUS

Carmina 18 en 46, vertaald door J. Trapman

De Latijnse tekst van de gedichten is ontleend aan C. Reedijk, *The Poems of Desiderius Erasmus, with introductions and notes* (Leiden, 1956), pp. 173-174 en 254-255.

Deze metrische vertalingen heb ik oorspronkelijk gemaakt op verzoek van Henk van Ulsen, wiens Erasmusprogramma op 9 november 1983 te Rotterdam in première ging. Van *Carm.* 18 maakte ik twee versies. De vrijere versie werd in het programma gebruikt, de andere volgt hieronder. *Carm.* 46 werd niet in het programma opgenomen.

CARMEN 46 (1499)

Carmen extemporale

Quid tibi facundum nostra in praeconia fontem
Soluere collibuit,
Aeterna vates Skelton dignissime lauro
Castalidumque decus?
Nos neque Pieridum celebrauimus antra sororum,
Fonte nec Aonio
Ebibimus vatum ditantes ora liquores.
At tibi Apollo chelyn
Auratum dedit, et vocalia plectra sorores;
Inque tuis labiis
Dulcior Hyblaeo residet suadela liquore.
Se tibi Calliope
Infudit totam; tu carmine vincis olorem;
Cedit et ipse tibi
Vltro porrecta cithara Rhodopeius Orpheus.
Tu modulante lyra
Et mulcere feras et duras ducere quercus,
Tu potes et rapidos
Flexanimis fidibus fluuiorum sistere cursus;
Flectere saxa potes.
Graecia Maeonio quantum debebat Homero,
Mantua Virgilio,
Tantum Skeltoni iam se debere fatetur
Terra Britannia suo.
Primus in hanc Latio deduxit ab orbe Camoenas.
Primus hic edocuit
Exculte pureque loqui. Te principe Skelton
Anglia nil metuat
Vel cum Romanis versu certare poetis.
Viue valeque diu.

Aan Skelton

Waarom is 't juist voor mij dat u de bron laat stromen
Van uw welsprekendheid?
Skelton, sieraad der Muzen, geen dichter is meer dan u waardig
Een eeuwige lauwerkrans.
Ik heb niet de grot der Muzen bezongen, noch heb ik
Bij de Aonische bron
Mij gelaafd aan de drank die de dichters het woord in de mond geeft.
U gaf Apollo de harp
Van goud; 't welluidende plectrum gaf u het negental zusters
En van uw lippen weerklinkt
Overredingskracht, zoeter dan Hyblaeische honing.
Kalliope is met u
Tot een wezen versmolten; uw zang moeten zwanen zelfs prijzen.
Ja, ook de Thraciër zelf,
Orpheus, geeft zich gewonnen en reikt u vrijwillig zijn cither.
't Is door uw spel dat de lier
Wilde dieren temt en dat harde eiken u volgen,
Uw melodie treft het hart,
U kunt de snel voortvlietende beken laten stilstaan,
Rotsen versmelten voor u.
Griekenland is Homerus de Lydiër alles verschuldigd,
Mantua Vergilius –
Zo wordt nu in zijn land, door het volk van de dankbare Britten
Skelton als dichter gevierd.
De Latijnse Muzen zijn eerst dank zij hem daar gekomen;
Hij heeft als eerste geleerd
Zuiverheid en verfijning van taal. Onder uw leiding, Skelton,
Kunnen de Engelsen zich
Zonder enige vrees zelfs meten met dichters uit Rome.
Ik groet u, het ga u goed!

Epigramma de quator nouissimis

Mortis amara dies, metuendi iudicis ira,
 Et Phlegetontei stridula flamma lacus,
 Denique Iherusalem, luctus ignara supernae
 Gaudia non finem, non habitura modum:
 Haec si sollicito semper sub pectore voluas
 Non capient animum turpia quaeque tuum.
 Quicquid et ante tibi graue et intolerabile visum est
 Iam dices facile, iam tibi dulce putes.
 Ipsa sed et nebula citius fugientia mundi
 Gaudia tristitiam duxeris esse grauem.

In het jaar 1487 trad Erasmus in in het klooster Steyn bij Gouda, een stichting van de Augustijner reguliere kanunniken. Het jaar daarop legde hij de geloften af. Hij was toen negentien jaar oud, als we tenminste aannemen dat hij in 1469 is geboren (het geboortejaar blijft voorwerp van aanhoudende zorg der geleerden).

De jonge monnik las met gretigheid Latijnse poëzie. En dat niet alleen, ook zelf wijdde hij zich aan die nobele kunst. Het oudste gedicht dat wij van Erasmus kennen, moet hij als jongen van veertien geschreven hebben. Wat ons verder is overgeleverd, dateert uit het jaar 1487 en daarna. Erasmus' vroege gedichten zijn vol van liefde en mythologie. 'Nu weet ik wat liefde is' – 'Nunc scio quid sit amor' – zegt hij Vergilius na, en beschrijft de liefde als een vuur dat gloeiender is dan de Etna en tot in het merg van de minnenden doordringt (*carm.* 3).

In hoeverre Erasmus in deze conventionele bewoordingen eigen ervaringen tot uitdrukking brengt – men denke aan zijn genegenheid voor een medebroeder – is niet meer na te gaan. Het gebruik van clichés pleit niet tegen de echtheid van de gevoelens, zeker niet in een tijd waarin originaliteit weinig betekende.

De jeugdverzen spreken ook over de melancholie van de vergankelijkheid. Bladeren vallen, rozen verwelken, de zomer loopt ten einde. Zo gaan jeugd, schoonheid en kracht onherroepelijk voorbij. Laten we dus de dag plukken zolang we nog jong zijn (*carm.* 7, ca. 1487). In een waarschijnlijk twee jaar later geschreven vers (*carm.* 24) klinken dezelfde verzuchtingen, maar geldt het *carpe diem* niet langer als oplossing. Integendeel, wie naar die regel leeft dient te vrezen voor het goddelijk oordeel, voor de 'eeuwige klacht die volgt op de korte lach'. Dit is het klimaat van het hier opgenomen gedicht over de *quattuor novissima*, de vier laatste dingen die de middeleeuwse gelovige steeds behoorde te overwegen: dood, oordeel, hel en hemel. In het middelnederlands heten die de *vier utersten*; men noemde ze wel 'de vier raderen waarmee de

De vier laatste dingen

Bittere dag van de dood; vreeswekkende toorn van de Rechter;
 Diep in het schimmenrijk kolkt een rivier van vuur;
 En dan Jeruzalem – er is geen verdriet in den hoge,
 Eindeloos, mateloos zal daar de vreugde zijn:
 Als u op die laatste dingen bedacht bent met vrees en beven
 Blijft u van zonde vrij, hoe zij uw hart ook belaagt;
 En wat aanvankelijk moeilijk leek en onoverkomelijk
 Gaat u gemakkelijk af, meer nog, het trekt u zelfs aan.
 Maar wereldse vreugde, onbestendiger nog dan de wolken,
 Wordt in uw ogen tot treurende droefenis.

wagen der ziel ten hemel vaart' (zie Moll, *Kerkgesch. v. Ned. vóór de Herv.* II, iv, p. 93).

Het tweede gedicht toont ons de andere Erasmus: de dienaar van Apollo en de *neven zusters*, de Muzen; de humanistische poëet, die een kunstbroeder die hem naar waarde weet te schatten uitbundig prijst.

Het is inmiddels tien jaar later. Erasmus heeft het klooster verlaten, is secretaris geweest van de bisschop van Kamerijk en heeft theologie gestudeerd in Parijs, waar hij in zijn onderhoud voorzag door het geven van privé-lessen. Zijn ongeveer tien jaar jongere leerling Lord Mountjoy nodigt hem in mei 1499 uit voor een reis naar Engeland. Daar maakt Erasmus kennis met geleerden als John Colet en Thomas More. Met More brengt hij in de herfst een bezoek aan de koninklijke familie en ontmoet hij onder meer de achtjarige prins Hendrik – de latere koning Hendrik VIII – en diens tutor, de satirische dichter en halve hofnar John Skelton (ca. 1460-1529). Anders dan Erasmus, was Skelton geen man voor wie alleen het Latijn telde; hij schreef zelfs hoofdzakelijk in het Engels. In 1488 werd hij te Oxford tot *poet laureate* gekroond.

Hem werd vergund een mantel te dragen in de koninklijke kleuren groen en wit, met daarop geborduurd de naam van de Muze Calliope. Het is mogelijk dat Erasmus in zijn lofdicht daarop zinspeelt, maar ook zonder borduurwerk zou die naam hem wel in gedachten zijn gekomen, evenals die van Orpheus, Apollo, Homerus, Vergilius etc. Het zijn namen waarvan de humanisten nooit genoeg kregen.

Na de eerste wereldoorlog werd Skelton tot een bij velen geliefd dichter, vooral dank zij het enthousiasme van Robert Graves.

Het gedicht ter ere van Skelton is pas in deze eeuw gedrukt. Uit het feit dat Erasmus het vers niet zelf heeft uitgegeven, leidt men af dat hij teleurgesteld was over het uitblijven van enige reactie van Skelton.